

УДК 2 (477.81) (091)

А. Р. Кобетяк,*здобувач кафедри релігієзнавства Національного університету "Острозька академія"*

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ КАМПАНІЇ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ОСТРОЖЧИНІ У 50–80-Х РР. XX СТ.

У статті висвітлено напрями, форми та методи антирелігійної кампанії на Острозщині у 50–80-х рр. XX ст., з'ясовано позицію віруючого населення щодо партійно-державної релігійної політики радянської влади.

Ключові слова: *Острозщина, антирелігійна кампанія, державно-церковні відносини, релігійні об'єднання.*

Реализация антирелигиозной кампании советской власти на Острожщине в 50–80-х гг. XX в.

В статье отражены направления, формы и методы антирелигиозной кампании на Острожщине в 50-80-х гг. XX века, выяснено позицию верующего населения о партийно-государственной религиозной политики советской власти.

Ключевые слова: *Острожщина, антирелигиозная кампания, государственно-церковные отношения, религиозные объединения.*

The Realization of the anti-religious campaign of the soviet authorities in Ostroh district in 50-80-s of the XX century.

In the article the main tendencies, forms, methods of the anti-religious campaign in Ostroh district in 50-80-s of the XXth century are described. The position of religious population to the atheistic policy of the soviet state and communist party is ascertained.

Keywords: *Ostroh district, anti-religious campaign, relations of the state and church, religious groups.*

Актуальність теми зумовлена необхідністю вивчення історичного досвіду у сфері державно-церковних відносин та конфесійного життя на місцевому рівні. Дослідження специфіки та тенденцій суспільно-релігійних змін, що відбувалися в умовах радянської дійсності, сприятиме пошуку нових підходів у вирішенні сучасних та майбутніх проблем налагодження співіснування релігійних громад на Острозщині та вироблення більш ефективної моделі політики з боку місцевих органів влади.

Пошук оптимальної моделі державно-конфесійних відносин зумовлює значну зацікавленість історичним досвідом релігійної політики владних структур на території України. Вагомим у цьому контексті є період 50–80-х рр. XX ст. Грунтовне дослідження регіональних особливостей релігійного життя сприятиме також розвитку вітчизняної історико-релігієзнавчої науки.

Важливість даного дослідження зумовлена недостатньою науковою розробкою проблеми та необхідністю залучення до наукового обігу широкого кола документальних даних. Попри те, що у загальнодержавному контексті реалізація антирелігійної кампанії радянської влади відображена у працях В.Єленського [12], П.Яроцького, В.Пашенка [19], В.Барана [1] та інших, регіональні особливості релігійного життя в умовах державної політики 1950–1980-х рр. належним чином не вивчаються.

Відтак, завдання означеної статті продиктоване необхідністю узагальнення деяких краєзнавчих розвідок та вирішення проблеми на основі архівних джерел місцевого, обласного та центрального архівів.

У 50–80-х рр. XX ст. Острого був районним центром Рівненської області УРСР. На території Острозького району протягом 1950–1980-х рр. проживали представники багатьох релігійних конфесій: православної, католицької, греко-католицької, єврейської та протестантської [18, арк. 2]. Більшість населення (65 %) Острозького району становили послідовники православного віросповідання [18, арк. 3]. За даними перепису 1952 р. частка українців, що проживали на території Острога становила 78 % від усієї кількості населення, росіян – 9 %, поляків – 8 %, євреїв – 2 %, інші національності – 3 % [27].

У місті домінувало населення православного віросповідання. Відповідно, у 50–80-х рр. XX ст. діяло три православні церкви: Бого-явленський собор, Воскресенська та Хресто-Воздвиженська церкви. Крім того, за 2 км від міста, у селі Межиричі, у колишніх приміщеннях древнього чоловічого монастиря, функціонувала ще одна парафіяльна церква [25, арк. 12].

Загалом по кількості культових споруд на населений пункт Острожчина займала середньостатистичне місце серед інших районів області. Про це свідчать дані Уповноваженого у справах релігій по Рівненській області.

Таблиця 1
Парафіяльна мережа РПЦ в Рівненській області
станом на 24 березня 1949 р.

Район	Кількість населених пунктів	Кількість парафій	Співвідношення населених пунктів до 1 парафії
Березнівський	21	7	3

Вербський	62	21	2,3
Висоцький	23	7	3,3
Володимирецький	32	6	5,3
Гоцанський	40	25	1,6
Демидівський	36	20	1,8
Деражнівський	28	9	3,1
Заріченський	32	9	3,6
Здолбунівський	25	11	2,3
Клеванський	25	11	2,3
Клесовський	18	3	6
Козинський	41	11	3,7
Корецький	22	12	1,8
Костопільський	33	6	5,5
Лубенський	22	4	5,5
Межиріцький	33	17	1,9
Мізоцький	32	14	2,3
Млинівський	51	11	4,6
Олександрійський	26	8	3,3
Острожецький	52	14	3,7
Острозький	68	29	2,3
Рафалівський	30	5	6
Ровенський	53	28	1,9
Рокитнівський	21	3	7
Сарненський	22	8	2,8
Сосновський	23	8	2,9
Степанський	18	6	3
Тучинський	22	8	2,8
Червоноармійський	66	15	4,4

Дані взято: [7, арк. 1–51.]

Отже, на 977 населених пунктів діяло 336 парафій [24, с. 256]. В середньому на три населених пункта припадала одна парафія. Найбільше церков Волинсько-Рівненської єпархії, в тому числі і на Острожчині, розміщувалося по селах. Станом на 1.01.1956 р. на 499 сільських рад Рівненської області нараховувалося 406 церков [7, арк. 14]. У кожному

районному центрі діючою залишалася лише одна церква. Відповідно, сільські парафії були мало чисельними – від 150 до 300–500 дворів, а міські приходи – багаточисельними [7, арк. 42].

Вагому кількість населення становили протестанти. Загалом діяльність протестантських громад у радянський період по всій УРСР, як і їх структура, соціальний склад та відносини з владою належать до недостатньо вивченої складової нашої історії. Проте відомо, що у місті мешкали представники кількох протестантських громад: євангельські християни-баптисти, адвентисти сьомого дня, свідки Єгови та п'ятидесятники [18, арк. 7]. За національною приналежністю представники цих громад, як і православні, були переважно українцями, хоча до цієї конфесії входили і представники інших національностей [25, арк. 11]. Управлінські органи вище перерахованих релігійних об'єднань розташовувалися в інших країнах – Німеччині, США, Швеції, Австрії, Білорусі [3, с. 121].

Для звершення богослужіння вони використовували молитовні будинки (ЄХБ) або ж проводили таємні зібрання у приватних оселях (АСД, свідки Єгови). В основному служба проводилась українською, в АСД частіше російською мовою [27]. При молитовному будинку ЄХБ певний час діяла недільна школа. Проте 1958 р., згідно з розпорядженням старшого пресвітера по Рівненській області Ничипорка М.А., вона була закрита [9, арк. 11].

Найрозгалуженішим осередком протестантського середовища в Україні у 50–80-х рр. був Союз ЄХБ. Він будувався на федеративних принципах, тобто його окремі осередки мали право на місцеві, регіональні, республіканські утворення, однак підпорядковувалися єдиному центру – Всесоюзній раді євангельських християн-баптистів. Станом на 1985 р. в районі діяло 7 об'єднань ЄХБ [11, арк. 3].

Хоча загалом по Волині чисельно переважав п'ятидесятницький рух, але представники об'єднання ХВС в основному входили до складу ВСЕХБ, тому простежити достовірну статистику неможливо. Згаданий Союз було засновано у жовтні 1944 р. Було напрацьовано Положення про Союз євангельських християн та баптистів і прийнято систему уповноважених (потім їх перейменували на старших пресвітерів) у регіонах. Старшим пресвітером України було призначено О.Андреева [15, с. 527].

Третє після ЄХБ місце у легальному протестантизмі посідали громади адвентистів сьомого дня. До кінця 80-х років кількість віруючих у них, за офіційними даними, становила в Україні близько 20 тис. Внаслідок штучного припинення у 30-х роках їхнього членства у Генеральній конференції АСД, громади в Україні діяли у повоєнний час окремим осередком, маючи статус Республіканського об'єднання церков АСД.

Щодо свідків Єгови, то їх громада в Острозі діяла цілком нелегально, оскільки з 1944–1950 рр. представників громади судили, як “осо-

бливо небезпечних злочинці"; "ворогів народу". Вироки були суворі: від 10 до 25 років, з обмеженнями у правах після покарання на 5 років, інколи з конфіскацією майна. У 1946 і 1947 рр. відбувалися масові арешти і групові судові процеси в Рівненській області. Хоча варто відмітити, що тотальні репресії не злякали і не зламали свідків Єгови, які міцно трималися своїх релігійних переконань і не боялися влади [15, с. 529].

Загалом більшість протестантських осередків зайняла позицію неприйняття політики влади. Впродовж 50–60-х рр. у протестантизмі поступово сформувалося розгалужене підпілля. Функціонування конфесії до кінця 80-х років відбувалося, по суті, на двох рівнях. Перший – офіційний, або легальний; до нього належали громади, що сприйняли законодавство, були зареєстровані в органах влади, і юридично їхня діяльність формувалась як законна. Другий – неофіційний. Сюди входили частина лідерів та віруючих громад АСД, п'ятидесятників, а також всі адвентисти-реформісти. Їхню діяльність було оголошено протизаконною. Це стосувалось і громад свідків Єгови, котрі з самого початку знаходились в умовах переслідування з боку радянського режиму [15, с. 223].

Безперечно вагомою у місті була громада римо-католиків, представниками якої були здебільшого поляки. В міжвоєнний період в Острозі католики кількісно переважали православних, адже в цей час місто входило до Волинського воєводства Другої Речі Посполитої. Після утвердження в краї комуністичної влади більшість поляків було депортовано, частина покинула місто добровільно [16, с. 59].

В Острозі були також представники уніатської та іудейської громад. Кількість греко-католиків досягала 20–30 осіб. Як відомо, 1946 р. на Львівському соборі була ліквідована УГКЦ. Церква на довгі чотири десятиліття змушена була функціонувати підпільно, аж до легалізації у 1989 р. Після ліквідації УГКЦ було заборонено проведення будь-яких релігійних обрядів, релігійних служб за греко-католицьким обрядом. Очевидно, що окремого уніатського храму в місті не було, тому таємні вірні відвідували богослужіння в Успенському римо-католицькому костелі або їздили на службу до інших міст західного регіону [21, с. 84].

Щодо єврейської громади міста, то варто зазначити, що в місті було лише декілька родин які вижили після війни. За роки окупаційних загарбань чисельність євреїв зменшилась у десятки разів. Так, у міжвоєнний період у Острозі євреї становили близько 15 % загальної кількості населення [5, арк. 103]. У досліджуваний період іудейська громада втрачає свій колишній вплив на культурне та соціально-економічне життя регіону.

Такою була загальна релігійна картина Острожчини у 50–80-х рр. ХХ ст. Чітко простежувалось домінування православної церкви на фоні занепаду римо-католицької, уніатської та іудейської громад. Представники ЄХБ, які мали право на офіційну реєстрацію ходили на богослу-

жіння до міського молитовного будинку, при якому певний час діяла недільна школа для дітей. Віруючі АСД, п'ятидесятників та особливо свідків Єгови знаходились у більш критичному становищі. Постійні звинувачення в шпигунстві, загроза виселень за жорсткий тиск з боку влади не давали змоги вільно проводити культову діяльність, реєструвати власні організації.

Треба зауважити, що в радянському суспільстві ідеологія у світлі думок вождів марксизму-ленінізму про сутність релігії, складала теоретичну основу антицерковного законодавства. Цей загальновідомий факт підтверджується у висновках вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджували й досліджують проблему державно-церковних відносин чи становище релігійних організацій в СРСР [13, с. 53].

Значною мірою антирелігійні настрої в суспільстві поширювались через зміну законодавства та публікації у пресі негативних відгуків про окремі конфесії та релігію загалом. Так, у 1954 р. ЦК КПРС прийняв постанову “Про значні недоліки в науково-атеїстичній пропаганді і заходи її поліпшення” [17, с. 103]. У документі визначено завдання, шляхи та методи посилення антирелігійної пропаганди. У тому ж році, через декілька місяців, ЦК КПРС ухвалив іншу постанову – “Про помилки у проведенні науково-атеїстичної пропаганди серед населення”. Цю постанову було поширено в центральній та місцевій пресі, в тому числі й у газеті міста Острог “Сталінський шлях” (з 1991 р. – “Життя і слово”) [27].

З кінця 1950-х рр. державна релігійна політика все більше визначалася партійними документами. Зокрема, у постановах ЦК КПРС “Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах” від 9 січня 1960 р. [1, с. 190] та “Про заходи щодо ліквідації порушень духовенством радянського законодавства про культу” від 13 січня 1960 р. [1, с. 195] йшлося про негайну активізацію наступального характеру антирелігійної пропаганди та про посилення контролю за дотриманням законодавства про релігійні культу.

Особливо жорсткою була політика Острозької влади щодо римо-католицької громади, а також об'єднань АСД та свідків Єгови. Під час Другої світової війни костел закрили. В ньому влаштували сховище для зерна. У 1948 р. приміщення костелу повернули для громади. Проте вже в 1958 р. видано розпорядження про ліквідацію усіх римо-католицьких церков на Волині. У приміщенні костелу розмістили спортивну школу [16, с. 60]. Щодо культових споруд протестантів, то в цьому випадку реалізовувались різні принципи щодо окремої конфесії. Беззаперечно домінувала лінія на розгром місцевої організації свідків Єгови. Результатом спроб припинення діяльності культу стало вкорінення цієї конфесії у регіонах гострого дефіциту робочої сили, де віруючі цієї деномінації оселялися після переселення [14, с. 73].

Політика режиму стосовно адвентистського руху передбачала сило-

вий демонтаж внутрішньої структури церкви АСД, обмеження просвітницько-місіонерської діяльності пасторів, пресвітерів та проповідників, блокування зв'язків між окремими громадами, вчинення й поглиблення розколу в об'єднаннях і церкві загалом, широко організовану за участі органів держбезпеки кампанію з дискредитації адвентизму. Обрана владою тактика, як і у випадку зі свідками Єгови, дала значні результати, а тому громада АСД Острога фактично не поповнювалась новими членами та не мала змоги вести власну місіонерську діяльність [27].

Новий форсований наступ радянської влади на релігію і церкву на межі 50–60-х рр. XX ст., на думку А. Моренчука, зумовлений прагненням партійного керівництва відвернути увагу населення від невдач в економіці, "створити ілюзію успіхів і прориву вперед" [17, с. 85]. В ідеологічному відношенні релігія розглядалася владою як ідеологічно вороже явище.

Політика партії і радянської держави щодо релігії і церкви юридично закріплювалась комплексом законодавчих та інших нормативних актів, які визначали принципи діяльності релігійних організацій, їхні відносини з органами влади, майновий та правовий статус духовенства, умови освіти і виховання дітей віруючих сімей, регулювали трудові відносини в релігійних організаціях тощо.

Розгортання нової хвилі антицерковної кампанії розпочалося із заходів другої половини 1958 р., спрямованих насамперед на обмеження матеріальної бази церкви, сфери її діяльності та прибутків духовенства. Так, у липні 1958 р., Міністерство фінансів УРСР поширило припис, згідно з якими служителі культів за користування земельними ділянками оподатковувалися зі 100% надбавкою [4, арк. 37]. А жовтневі 1958 р. постанови Ради Міністрів СРСР "Про монастирі в СРСР" і "Про оподаткування підприємств єпархіальних управлінь і прибутків монастирів" наносили удар по фінансовому становищу РПЦ. Заборонялась також і поза культова діяльність (лютнева 1959 р. постанова "Про припинення культової діяльності поза межами храмів").

З метою посилення контролю за церковно-релігійним життям протягом березня – грудня 1961 р. влада здійснила одночасний облік релігійних громад, молитовних споруд та церковного майна, для чого у кожному райвиконкомі заводилася справа з даними про релігійні громади [19, с. 96]. Згодом відредагована "Інструкція про облік релігійних об'єднань, молитовних будинків і приміщень, а також про порядок реєстрації виконавчих органів релігійних об'єднань і служителів культу" була затверджена Радою у справах релігій при Раді Міністрів СРСР 31 жовтня 1968 р. Згідно з цією реакцією, на кожне діюче зареєстроване релігійне об'єднання у виконкомі районної ради заводилася облікова картка і реєстраційна справа [17, с. 93–94]. Про всі незареєстровані фактично діючі релігійні об'єднання місцеві органи влади подавали інфор-

мацію до Ради у справах релігій, котра вирішувала які не можуть бути зареєстровані і підлягають ліквідації через їхню протизаконну діяльність [17, с. 95].

Певним підсумком процесу формування нової нормативно-правової бази у відносинах між державними органами і конфесійними об'єднаннями стало затвердження у березні 1961 р. “Інструкції щодо застосування законодавства про культу”, яка, з одного боку, суттєво обмежила діяльність релігійних організацій, а з іншого – розкривала широкі можливості для здійснення на них тиску органами влади. На підставі невідповідності законодавству про культу внесено ряд важливих змін у положення “Про управління РПЦ” та нормативно-правову базу діяльності сектантських об'єднань. Згідно з цими доповненнями і поправками, церковні виконавчі органи були позбавлені права юридичної особи.

Головним напрямом стала друкована пропаганда. Періодичні видання “Атеїст”, “Радянська Україна”, “Правда України”, молодіжні видання – “Сталінське полум'я”, “Молодь України” та інші були насичені статтями атеїстичного характеру [12, с. 277].

Другим напрямом була лекційна пропаганда. При обласних та районних відділах освіти створювались лекторські групи, які поширювали атеїстичні знання. Подібні заходи проводились по всій області.

У роботі з атеїстичного виховання застосовувалось радіомовлення; курси атеїзму були запроваджені у вищих навчальних закладах, старших класах загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищах, на курсах різної професійної підготовки [3, с. 326].

Влада і надалі посилює контроль за релігійними громадами за рахунок введення нових нормативно-правових документів та постанов. Так, 26 березня 1966 р. Президія Верховної Ради УРСР прийняла указ “Про адміністративну відповідальність за порушення законодавства про релігійні культу” визначав порушеннями: ухилення керівництва релігійних організацій від реєстрації об'єднання в органах влади, порушення правил організації проведення релігійних зборів та інших акцій, організацію і проведення служителями культу дитячих та юнацьких релігійних зборів та гуртків, заходів, що не мали стосунку до відправлення культу. За ці та подібні правопорушення передбачався штраф у розмірі 10 крб. [4, арк. 87].

16 липня 1971 р. було прийнято постанову ЦК КПРС “Про посилення атеїстичного виховання населення”, в якій зазначалося, що в ряді регіонів, зокрема і на Рівненщині, “партійні органи та ідеологічні установи зменшили увагу до атеїстичного виховання населення, нерідко допускають нейтральне ставлення до поширення релігійних поглядів” [6, арк. 24].

Згідно з положенням про комісії сприяння, з урахуванням внесених Радою у справах релігій при Раді Міністрів Української РСР 17 квітня

1981 р. поправок, контроль за дотриманням законодавства про релігійні культу покладався на місцеві районні, міські, сільські та селищні ради народних депутатів. Виконком обласної ради народних депутатів здійснював загальний контроль над діяльністю районних і міських комісій. Кількісний склад комісії визначався відповідно до наявності в даній місцевості діючих релігійних організацій і рівня релігійності населення. Доцільність утворення комісій сприяння сільськими і селищним радам вирішував виконком вищого рівня ради. Керівником комісії затверджувався, як правило, секретар виконкому ради народних депутатів [14, с. 70].

В області безпосередньо контролювали діяльність релігійних об'єднань Уповноважений Ради у справах релігійних культів та Уповноважений Ради при РМ СРСР у справах руської православної церкви по Рівненській області (з 1966 р. у зв'язку із створення Ради у справах релігійних культів при РМ СРСР – Уповноважений Ради в справах релігій при Раді Міністрів СРСР по Рівненській області). Крім того, для здійснення контролю за дотриманням законодавства про культу в області залучалась прокуратура, КДБ, народні суди, облвиконком, обком компартії, місцеві Ради народних депутатів трудящих, обласні управління культури, освіти, медицини та інших галузей, інші партійні та радянські органи. На початку 60-х рр. утворюються органи, на яких покладався обов'язок здійснювали контроль за релігійними об'єднаннями на місцях, а саме – комісії сприяння контролю виконкомам рад народних депутатів за дотриманням законодавства про релігійні культу.

Комісії сприяння створювались у всіх районах області, в кожній з них нараховувалось від 8 до 12 чоловік. В комісію брали “політично підготовлених людей” із числа активу, інтелігенції, пенсіонерів та ін. Очолювали комісії заступники голів виконкомів чи секретарі [5, арк. 36].

У всіх райвиконкомах області була Інструкція по застосуванню законодавства про культу “Основні питання діяльності комісій сприяння при виконкомах міських та районних Рад депутатів трудящих по контролю за дотриманням законодавства про культу”, що не підлягала публікації [7, арк. 63–64]. Так, в Острозі протягом 1960–1970-х рр. було зачинено два діючих храми. Богоявленський собор в м. Острог було закрито з метою його реорганізації в музей атеїзму [8, арк. 31]. Аналогічна ситуація спостерігалась і в селах Острожчини. З 1949 по 1962 було зачинено 14 церков в районі. В основному культові споруди були переобладнані під школи (Хрінів, Новомалин), бібліотеки (Новорочиці, Михалківці, Точивики) або клуби (Стадники, Теремне) [10, арк. 38].

Отже, утворені на громадських засадах комісії сприяння були дієвим інструментом у здійсненні не тільки контролю за дотриманням законодавства про релігійні культу, а й у впровадженні антирелігійної політики на місцях.

У цілому, ситуація на Острожчині була подібна до загальнодержавної. У відповідь на загальносоюзні та республіканські постанови комуністична влада Острога видавала аналогічні акти, стежила за виконанням вже введених положень. Місцеве керівництво намагалося послабити вплив релігійних організацій на суспільство через зменшення кількості активістів, які багаторазово брали участь у різноманітних релігійних обрядах, віддавали своїх дітей до недільних шкіл, вели проповідницьку діяльність.

Варто також відзначити і те, що попри всі зусилля місцево керівництва по пригніченню проявів “релігійних пережитків” жителі Острожчини, як і Західноукраїнського регіону в цілому чинили певний супротив, вели боротьбу за власне право на вільне віросповідання.

Протистояння населення Острога антирелігійній політиці влади відбувалося у самих різноманітних формах та виявах [21, с. 69].

Наприклад православні вдавались до різноманітних методів боротьби проти втілення антирелігійної політики комуністичної партії. Однією із форм опору антирелігійної кампанії було поширювання висловлювань, спрямованих проти існуючого в місті ладу. Ці думки були доволі різноманітними: від критичного неприйняття певною частиною населення керівної системи, до заяв про необхідність її повалення та зміни [27].

Підсумовуючи сказане варто відзначити, що незважаючи на певну лібералізацію релігійної політики після смерті Й. Сталіна, кількість віруючих поступово зменшувалася. Населення міста менше відвідувало богослужіння в храмах або ж робили це вкрай рідко. Церковні обряди такі як хрещення, вінчання тощо віруючі проводили таємно [20, с. 163].

Проте, на середину 80-х років для керівництва стало очевидним, що курс на ліквідацію церковного життя зазнає провалу. Скорочення мережі конфесійних об'єднань, що здійснювалось адміністративними заходами, в реалії не зменшило релігійності населення. Закриття релігійних громад переводило їх лише до нелегального стану, в якому дехто з церковних лідерів побачив певну користь. Вони менш пильно контролювалися державними органами, не сплачували податків.

Загалом можна зробити висновок, що релігійна політика місцевого керівництва Острога не відрізнялася від загальнодержавної. Вона була спрямована на повне знищення релігійності в населення та запровадження атеїзму. Можна умовно виділити кілька періодів в релігійній політиці радянської влади. Зокрема 1953–1957 р. – це період відносної лібералізації, 1958–1964 рр. – посилення антицерковних настроїв. В другій половині 1960–1980-х рр. спостерігається пом'якшення релігійної політики.

Впродовж 80-х рр. XX ст. органи влади, а передусім апарат Уповноваженого Ради у справах РПЦ, користувалися у вирішенні цілого комплексу питань державно-церковних відносин законодавством, сформо-

ваним протягом 60–70-х рр. Детальний аналіз законодавчої бази, яка прямо чи опосередковано застосовувалася щодо релігії і церкви, свідчить про антирелігійний характер радянського законодавства про релігійні організації та підтверджує висновки вчених про те, що переслідування віруючих в СРСР було державною політикою [17, с. 128].

В цілому, варто відзначити що, антицерковний похід наразився на серйозний супротив віруючих. Методи закриття церков, антиклерикальної політики, ведення антирелігійної агітації через ЗМІ, клубні антирелігійні вечори та інші, не дали прогнозованих результатів.

Отже, антирелігійна кампанія на Острозчині жорстко реалізовувалась місцевим державно-партійним керівництвом. Особливо агресивно вона проявилась у боротьбі з римо-католицькою громадою, а також релігійними об'єднаннями свідків Єгови та АСД. Релігійна політика державної влади 1950–1980 рр. загальмувала розвиток релігійних організацій краю, проте так і не зупини його.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баран В. Україна: новітня історія (1945–1991) [Текст] / В. Баран. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 669 с.
2. Борщевич В. Православна духовна верства Волині в добу радянського тоталітаризму [Текст] // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: Історичні науки. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2009. – Випуск 14. – С. 174–189.
3. Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років : політологічний дискурс [Текст] / В. А. Войналович. – К. : Світосгляд, 2005. – 741 с.
4. Державний архів Волинської області. – Ф. Р-393. – Оп. 7 – Спр. 221.
5. Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). – Ф. Р-204. – Оп. 11. – Спр. 16.
6. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп. 11. – Спр. 22.
7. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп. 11. – Спр. 34.
8. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп. 12. – Спр. 28.
9. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп. 12. – Спр. 60.
10. ДАРО. – Ф. Р-826. – Оп. 1. – Спр. 135.
11. ДАРО. – Ф. Р-826. – Оп. 1. – Спр. 814.
12. Єленський В. Морозна “відлига”: Про антицерковну кампанію кінця 50-х – початку 60-х років [Текст] // Маршрутами історії / Упорядник Ю.Л. Шаловал; ред. кол.: Ф.М. Рудич, І.Ф. Курас та ін. – К. : Політвидав України, 1990. – С. 271–285.
13. Жилюк С.І. Формування радянського антицерковного законодавства у 60–70-х рр. XX ст. [Текст] // Історія релігії в Україні і світі: збірник наукових праць. Серія “Історичне релігієзнавство”. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2009. – Випуск 1. – С. 51–62.

14. Загребельна Л. Особливості формування та діяльності комісій сприяння контролю за дотриманням законодавства про релігійні культу у 60-х – середині 80-х рр. XX ст. (за матеріалами Державного архіву Рівненської області) [Текст] // Історія релігії в Україні і світі: збірник наукових праць. Серія “Історичне релігієзнавство”. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2009. – Випуск 3. – С. 67–81.

15. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. [Текст] / Редколегія: А.К олодний (голова) та ін. – Пізній протестантизм в Україні. Т. 6. (п’ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови) / За ред. П.Яроцького. – Київ ; Дрогобич, 2008. – 632 с.

16. Ковалів В. Острозький фарний костел XV–XX ст. м. Острог [Текст] / В. Ковалів // Матеріали IV наук.-краєзнав. конф. “Остріг на порозі 900-річчя”. – Острог, 1993. – С. 57–61.

17. Моренчук А. Релігійні процеси в Україні в 1953 – 1964 роках (на матеріалах західних областей) [Текст] / А. Моренчук : Дис... канд. іст. наук: 09.00.11 / Нац. ун-т “Острозька академія”. – Острог, 2006. – 227 с.

18. Острозький районний архів. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 2.

19. Пашенко В. Православна церква в тоталітарній державі. Україна 1940 – початку 1990-х років: Монографія [Текст] / В. Пашенко. – Полтава : АСМІ, 2005. – 631 с.

20. Поспеловский Д. Русская православная церковь в XX веке [Текст]. – М. : Республика, 1995. – 511 с.

21. Равчук Г. Острог і його околиці [Текст] / Г. Равчук. – Л. : Книжково-журн. вид-во, 1960. – 116 с.

22. Сборник документов и материалов о религии и церкви [Текст] / Сост. Г.Ф. Споревой, М.С. Боговесов. – К. : РИО МДВ УССР, 1983. – 248 с.

23. Ткачук І. Місто юності моєї [Спогади сучасника] / І. Ткачук // Життя і слово (Острог). – 1999. – 19 жовт. – С. 3–4.

24. Третяк Л. Парафіальна мережа волинсько-ровенської єпархії РПЦ в 1945-1964 рр. // Історія релігії в Україні і світі: збірник наукових праць. Серія “Історичне релігієзнавство”. – Острог : Ви-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2009. – Випуск 3. – С. 254–261.

25. Фонди Острозького державного історико-культурного заповідника. Збірка радянського періоду. – КН5127.

26. Центральний державний архів вищих органів державної влади. – Ф. 4648. – Оп. 4. – Спр. 27.

27. Якуніна К. Становище релігійних організацій Острожчини в умовах радянської дійсності (1950–1980-ті рр.) [Електронний ресурс] / К.І. Якуніна. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Istst/2009_2/R1/Jakunina.pdf.